

НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА НАН УКРАЇНИ

Схвалено

вченою радою ІН НАН України,
протокол № 8
від «11» вересня 2024 року

Затверджено

на засіданні відділу історичної етнології
ІН НАН України
протокол № 9
від «10» вересня 2024 року
Завідувачка відділу народного мистецтва

Людмила ГЕРУС

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ТКАНИНА

рівень освіти	<u>третій (освітньо-науковий) рівень</u>
галузь знань	<u>03 Гуманітарні науки</u> <i>(шифр і назва галузі знань)</i>
напрямок підготовки	<u>доктор філософії</u>
спеціальність	<u>032 – історія та археологія</u> <i>(шифр і назва спеціальності)</i>
спеціалізація	<u>етнологія</u> <i>(назва спеціалізації)</i>
вид дисципліни	<u>вибіркова</u> <i>(обов'язкова/за вибором)</i>
відділ	<u>історичної етнології</u> <i>(назва відділу)</i>

2024 рік

Робоча програма «Українська народна тканина» для аспірантів за спеціальністю 032 Історія та археологія

Розробники: **Никорак Олена Іванівна**, провідна наукова співробітниця відділу народного мистецтва ІН НАНУ, докторка мистецтвознавства, професорка, член-кореспондентка НАНУ

Робоча програма затверджена на засіданні відділу народного мистецтва ІН НАН України

Протокол № 9 від. “10” вересня 2024 р.

Завідувачка відділу народного мистецтва ІН НАН України

“10” вересня 2024 р. (с.н.с. Людмила ГЕРУС)

Схвалено Вченою радою Інституту народознавства НАН України

Протокол № 8 від “11” вересня 2024 р.

“ ” 2024 р. Голова (акад. Степан ПАВЛЮК)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань 03 – гуманітарні науки (шифр і назва)	Дисципліна вільного вибору аспіранта
	Спеціальність 032 – історія та археологія (шифр і назва)	
Модулів – 1	Спеціалізація: історія та археологія	Рік підготовки:
Змістових модулів – 2		2-й
		Семестр
Загальна кількість годин - 150		3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 6 самостійної роботи аспіранта – 12	Освітньо-кваліфікаційний рівень: доктор філософії	Лекції
		26 год.
		Семінарські
		24 – год.
		Самостійна робота
		100 год.
	Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить 1/2

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Українська народна тканина одягового та інтер'єрного призначення — багатогранне мистецьке явище, цінне надбання національної культури. Це одна з основних складових духовної та матеріальної спадщини українського народу. За декором, технологією і техніками ткання українські тканини мають багато спільних рис з однотипними виробами сусідніх народів, а також етносів, із якими упродовж століть в українців були тісні етнокультурні контакти. Передумови і чинники розвитку ткацтва в Україні, як і в інших країнах Європи та ширше — у світі, зумовлені загальним процесом цивілізації.

Курс «Українська народна тканина» розроблено таким чином, щоб надати учасникам необхідні знання, опанувати методику проведення наукових досліджень в галузі історичної етнології. Тому у курсі представлено огляд концепцій еволюції української народної тканини та вбрання, а також методи та засоби, які потрібні для їхнього наукового опрацювання. Передбачається поглиблене ознайомлення з науковою спадщиною провідних українських етнологів та мистецтвознавців, проблематикою та термінологією ткацтва. На лекційних та практичних заняттях будуть вивчатися загальноукраїнські, регіональні та локальні художні особливості тканих виробів. Виявлятимуться паралелі з подібними артефактами сусідніх народів. Розкриватиметься значення тканин у звичаях та обрядах українців.

Метою є засвоєння історичного розвитку української народної тканини для оволодіння сучасними підходами та інструментами дослідження етнокультурних явищ та процесів. Використовуючи найновіші здобутки української етнології та мистецтвознавства, сформувати у майбутніх дослідників-етнологів знання про традиційно-побутову культуру українського народу, зокрема про народну тканину і вбрання.

Завдання:

- 1) розглянути розвиток української народної тканини в історичній ретроспективі від найдавніших часів до першої половини ХХ ст.;

2) ознайомити аспірантів з особливостями матеріалів, які використовувались для ткацтва, ткацькими техніками, основними типологічними групами тканин та їхніми художніми особливостями;

3) встановити загальноукраїнські, регіональні та локальні особливості українських народних тканин;

4) виявити значення тканих виробів у традиційній обрядовості українців

У разі успішного вивчення дисципліни студент набуде загальних та спеціальних компетентностей:

ЗК 1. Здатність генерувати нові ідеї на основі аналізу та синтезу логічних аргументів та перевірених фактів.

ЗК 5. Здатність критично аналізувати існуючу наукову джерельну базу, а також власні нові напрацювання і висунуті попередньо гіпотези, конструктивно використовувати засвоєну інформацію. Ефективно використовувати різнотипні джерела у науковій роботі.

СК 1. Здатність планувати та виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у галузі історії та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових соціогуманітарних виданнях.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН 5. Планувати і виконувати теоретичні та прикладні дослідження з історії та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасного наукового інструментарію, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу передових концептуальних і методологічних знань щодо досліджуваної проблеми з дотриманням стандартів академічної та професійної етики.

ПРН 6. Розуміти загальні принципи та методи історичної науки, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях та у викладацькій практиці.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен

знати:

історію розвитку української народної тканини, локальні особливості традиційних тканин інтер'єрного та одягового призначення; основні матеріали для ткацтва, пошиття й оздоблення народного вбрання; найбільш поширені ткацькі техніки; значення тканих виробів в традиційній обрядовості.

вміти:

- 1) розпізнавати матеріали для виготовлення народних інтер'єрних та одягових тканин;
- 2) визначати особливості декорування етнографічного текстилю;
- 3) диференціювати народну тканину українців одягового та інтер'єрного призначення за існуючим історико-етнографічним поділом України;
- 4) досліджувати для виявлення особливостей українських народних тканин різноманітні джерела з інших дисциплін (археологічні, історичні, літописні, іконографічні, етнографічні, мистецтвознавчі).

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ТКАНИНИ

Тема 1. Вступ до дисципліни.

Джерела вивчення народної тканини (археологічні, графічні, музейні пам'ятки, фотоматеріали, польові дослідження).

З історії дослідження української народної тканини.

Тема 2. Тканини на території України від найдавніших часів до Київської Русі.

Загальні відомості про тканину.

Структурно-фактурні прикмети тканин.

Тема 3. Українська народна тканина XVI — XVIII ст.

Тканина XVI — XVIII ст.

Описи іноземних мандрівників, графічні та живописні зображення як джерела вивчення особливостей тканин XVI — XVIII ст.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. МАТЕРІАЛИ, ОСОБЛИВОСТІ ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ОЗДОБЛЕННЯ НАРОДНИХ ІНТЕР'ЄРНИХ ТА ОДЯГОВИХ ТКАНИН

Тема 4. Матеріали для виготовлення, техніки та основні типологічні групи тканин.

Матеріали рослинного і тваринного походження (льон, коноплі, бавовна, вовна)

Найважливіші техніки виготовлення (полотняне, саржеве, репсове, сатинове, перебірне, килимове, багаторемізне тканиня).

Типологічні групи тканин (для пошиття одягу, для інтер'єру житла і церкви та господарського призначення).

Тема 5. Особливості виготовлення тканин для вбрання.

Домоткані та промислові матеріали.

Основні типологічні групи тканин для одягу.

Ткані компоненти — доповнення до ансамблю жіночого та чоловічого вбрання: крайки, сумки (дзьобеньки, тайстри, бесаги).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ЛОКАЛЬНІ ХУЖОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ТКАНИНИ

Тема 6. Народна тканина для інтер'єру і вбрання Слобожанщини та Півдня України.

Варіативність народної тканини для інтер'єру та пошиття одягу.

Характерні особливості тканих компонентів жіночого та чоловічого комплексів вбрання.

Тема 7. Народна тканина й вбрання Східного, Центрального та Західного Полісся.

Варіативність народної тканини для інтер'єру та пошиття одягу.

Характерні особливості тканих компонентів жіночого та чоловічого комплексів вбрання.

Тема 8. Народна тканина Наддніпрянщини, Східного, Центрального та Західного Поділля.

Варіативність народної тканини для інтер'єру та пошиття одягу.

Характерні особливості тканих компонентів жіночого та чоловічого комплексів вбрання.

Тема 9. Народна тканина й вбрання Покуття та Гуцульщини.

Варіативність народної тканини для інтер'єру та пошиття одягу.

Характерні особливості тканих компонентів жіночого та чоловічого комплексів вбрання.

Тема 10. Народна тканина й вбрання Бойківщини, низинних районів Закарпаття, Лемківщини, Холмщини та Підляшшя, Опілля і Підгір'я.

Варіативність народної тканини для інтер'єру та пошиття одягу.

Характерні особливості тканих компонентів жіночого та чоловічого комплексів вбрання.

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. НАРОДНА ТКАНИНА І КОМПОНЕНТИ ВБРАННЯ
У ЗВИЧАЯХ ТА ОБРЯДАХ УКРАЇНЦІВ**

Тема 11. Традиційна інтер'єрна тканина в українських звичаях і обрядах.

Тканини як ритуальні обереги.

Семантика тканини у будівництві та інтер'єрі житла.

Тканини у весільних, родильних, поховальних і поминальних обрядах.

Тема 12. Компоненти традиційного одягу в українських звичаях і обрядах.

Семантика головних уборів (намітка, хустка).

Окремі ткані компоненти вбрання (сорочка, крайка тощо) у весільних і поховальних обрядах.

4. Структура навчальної дисципліни. Навчально-тематичний план лекцій, семінарських занять і самостійної роботи

Теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота
<i>Змістовий модуль 1</i>				
1	Вступ до дисципліни	2	2	
2	Тканини на території України від найдавніших часів до Київської Русі.	3	2	10
3	Народні тканини XVI — XVIII ст.	3	2	10
Модульна робота (колоквіум) 1				
<i>Змістовий модуль 2</i>				
4	Матеріали для виготовлення, техніки та основні типологічні групи тканин.	3	2	5
5	Особливості виготовлення тканин для інтер'єру та вбрання.	3	2	5
Модульна робота (колоквіум) 2				
<i>Змістовий модуль 3</i>				
6	Народна тканина Слобожанщини та Півдня України.	2	2	10
7	Народна тканина Східного, Центрального та Західного Полісся.	2	2	10
8	Народна тканина Наддніпрянщини, Східного, Центрального та Західного Поділля.	2	2	10

9	Народна тканина Покуття та Гуцульщини.	2	2	10
10	Народна тканина Бойківщини, низинних районів Закарпаття, Лемківщини, Холмщина і Підляшшя, Опілля та Підгір'я.	2	2	10
<i>Змістовий модуль 4</i>				
11	Традиційна інтер'єрна тканина в українських звичаях і обрядах.	2	2	10
12	Компоненти традиційного одягу в українських звичаях і обрядах.	2	2	10
Модульна робота (колоквіум) 4				
Всього годин за семестр		26	24	100

5. Методи навчання

У процесі вивчення дисципліни «Українська народна тканина» використовуються такі методи навчання:

Аналітичний підхід, у процесі якого відбувається поділ складного об'єкта (явища) на простіші елементи, а також виокремлення в явищах властивих їм ознак, функцій, співвідношень між основними елементами тощо. Під час дослідження народної тканини та вбрання, аналітичний підхід допомагає створити передумови для систематизації і узагальнення набутих знань.

Систематизація — процес зведення розрізнених знань про предмети (явища) у єдину наукову систему. Вона ґрунтується на вивченні суттєвих зв'язків, які об'єднують предмети (явища) і спирається на класифікацію, аналіз і синтез істотних властивостей певної системи. Вихідним пунктом процесу систематизації є прийняття певних принципів, що формулюють фундаментальну ідею. У межах курсу «Українська народна тканина та вбрання» систематизація ґрунтується на твердженні про єдину українську етномистецьку традицію, поліваріантність її виявів та розвитку у різних історико-етнографічних районах.

Порівняльний і порівняльно-історичний методи забезпечують максимально ефективно засвоєння знань через залучення багатого ілюстративного матеріалу, співставлення окремих пам'яток у горизонтальному

(в межах одного часового періоду) та вертикальному (застосовуючи порівняння різночасових артефактів) зрізах.

Структурний метод передбачає дослідження взаємодії елементів у загальній структурі. Підхід до об'єкту вивчення з позиції структуралізму передбачає, по-перше, виявлення системи зовнішніх зв'язків цього об'єкту, по-друге, реконструкцію його внутрішньої структури. Він дозволяє підкреслити у виробках народного мистецтва нерозривну єдності функції, матеріалу, конструкції та декору.

Методи фіксації та реконструкції спонукають до самостійного опрацювання предмету дослідження, акцентування уваги на найбільш знакових артефактах. Застосовування реконструкції передбачає проведення попереднього аналізу із наступним порівнянням та методом аналогій для отримання найбільш достовірного результату.

6. Методи контролю

Оцінювання аспірантів здійснюється на основі модульно-рейтингової системи за шкалою від 0 до 100 балів. Остаточний рейтинг складається з рейтингу роботи аспіранта упродовж семестру та його рейтингу індивідуальну наукову роботу. Рейтингова оцінка знань аспірантів з курсу визначається за сумою балів, отриманих аспірантами за працю на практичних заняттях, самостійну творчу домашню роботу і колоквиуми. Це відповідно по **50 балів** у кожному змістовому модулі.

Лекції: Передбачають систематичний і послідовний виклад навчального матеріалу. Відвідування лекцій для аспірантів є обов'язковим.

Семінарські заняття проводяться за результатами вивчення змістовних модульних частин навчального курсу (**максимально 10 балів**).

Індивідуальна творча робота (**максимально 20 балів**), що виконується на одну з обраних тем (есе, реферат, рецензія, презентація).

Колоквіум (письмове або усне опитування) за результатами вивчення змістового модулю (максимально 20 балів).

Якщо за результатами модульно-рейтингового контролю аспірант отримав менше 50 балів то він не допускається до заліку і вважається таким, що не виконав усі види робіт, які передбачаються навчальним планом на семестр з даної дисципліни та зобов'язаний виконати додаткові завдання з погодженням з викладачем або випускаючим відділом. У разі отримання аспірантом менше 24 балів, він повинен повторно пройти навчальний курс.

7. Розподіл балів, що присвоюється аспірантам

Зміст курсу поділений на 4 змістових модулі. Кожний змістовий модуль включає в себе лекції, семінари, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1 – 3, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 4 – 5, у змістовий модуль 3 (ЗМ3) – теми 6 – 10, у змістовий модуль 4 (ЗМ4) – теми 11 – 12. Оцінювання знань аспірантів здійснюється за 100-бальною шкалою. Максимальна кількість балів при оцінюванні знань за успішність становить 100 балів.

Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Підсумковий контроль/ залік (разом)
25 залікових балів (максимум)			25 залікових балів (максимум)			
самостійна робота (виконання індивідуального завдання)	семінари	модульний контроль (колоквіум)	самостійна робота (виконання індивідуального завдання)	семінари	модульний контроль (колоквіум)	50 (максимум)
10 (максимум)	5 (максимум)	10 (максимум)	10 (максимум)	5 (максимум)	10 (максимум)	

Змістовий модуль 3			Змістовий модуль 4			Підсумковий контроль/ залік (разом)
25 залікових балів (максимум)			25 залікових балів (максимум)			
самостійна робота (виконання індивідуального завдання)	семінари	модульний контроль (колоквіум)	самостійна робота (виконання індивідуального завдання)	семінари	модульний контроль (колоквіум)	50 (максимум)

10 (максимум)	5 (максимум)	10 (максимум)	10 (максимум)	5 (максимум)	10 (максимум)	
------------------	-----------------	------------------	------------------	-----------------	------------------	--

8. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	
81-89	B	дуже добре	
71-80	C	добре	
61-69	D	задовільно	
51-60	E	достатньо	
25-50	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	
0-24	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	

9. Рекомендована література

Базова

1. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні. Київ: Наукова думка, 1988. 192 с.
2. Боряк О. Ткацтво в обрядах та віруваннях українців (середина XIX — XX ст.). Київ, 1997. 191 с.
3. Гургула І. Народне мистецтво західних областей України. Київ: Мистецтво, 1966. 80 с.
4. Захарчук-Чугай Р.В. Народне декоративне мистецтво Українського Полісся. Чорнобильщина. Львів: Афіша, 2007. 240 с.
5. Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. Київ: Наукова думка, 1974. 159 с.
6. Матейко К. Український народний одяг. Київ: Наукова думка, 1977. 224 с.
7. Матейко К. Український народний одяг. Етнографічний словник. К.: Наукова думка, 1996. 196 с.
8. Никорак О.І. Українська народна тканина XIX — XX ст.: типологія, локалізація, художні особливості. Ч. 1. Інтер'єрні тканини (за матеріалами західних областей України). Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. 584 с.

9. Никорак О.І. Українська народна тканина XIX — XX ст.: типологія, локалізація, художні особливості. Ч. II. Одягові тканини (за матеріалами західних областей України). Львів: Інститут народознавства НАН України, 2023. 608 с.
10. Никорак О.І. Тканини в інтер'єрі церкви. Українське церковне мистецтво X—XXI століття: У 3-х т. Т. 3. Декоративне мистецтво. Львів-Харків: Фоліо; Інститут народознавства НАН України, 2019. С. 789 — 814
11. Никорак О. Ткацтво. Етнографічні групи українців Карпат. Бойки / за наук. ред. і уклад. С. Павлюка. Харків: Фоліо, 2020. С. 429—442.
12. Никорак О. Ткацтво. Етнографічні групи українців Карпат. Гуцули / за наук. ред. і уклад. С. Павлюка. Харків: Фоліо, 2020. С. 188—221.
13. Никорак О. Ткацтво. Етнографічні групи українців Карпат. Лемки / за наук. ред. і уклад. С. Павлюка. Харків: Фоліо, 2020. С. 234—250.
14. Никорак О.І. Українські народні взористі тканини: порівняльна характеристика. Наукові записки НТШ. Т. ССLIX. Праці Секції етнографії і фольклористики. Львів, 2010. С. 179—210.
15. Пономар Л. Г. Народний одяг Правобережного Полісся середини XIX — середини XX століття. Історико-етнографічний атлас. Словник. Київ : ТОВ «Бизнесполиграф», 2015. 268 с.
16. Сидорович С.Й. Художня тканина західних областей УРСР. Київ:Наукова думка, 1979. 152 с.

Допоміжна:

1. Артюх Л.Ф., Балушок В.Г., Болтарович З.Є. та ін. Поділля: Історико-етнографічне дослідження. К., 1994.
2. Білан М.С., Стельмащук Г.Г. Український стрій. Львів: Вид-во «Фенікс», 2000.
3. Болтарович З. Є., Будзан А. Ф., Гарасимчук Р. П. та ін. Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. К., 1983.
4. Борисенко В., Вишневська Г., Гаврилюк Ю. та ін. Холмщина і Підляшшя: Історико-етнографічне дослідження. К., 1997.
5. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології. К., 1995.
6. Жук А.К. Сучасні українські художні тканини. К.: Наукова думка, 1985.
7. Історія декоративного мистецтва України. Київ: Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського, Том 1—4, 2006—2010.
8. Кульчицька О. Народний одяг західних областей України (зі збірки Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. Альбом-каталог. Львів: Априорі, 2018.
9. Лемківщина: Історико-етнографічне дослідження. У 2-х т. Львів, 1999. Т. 1: Матеріальна культура; 2002. Т. 2: Духовна культура.
10. Никорак О.І. Сучасні художні тканини Українських Карпат. К.: Наук. Думка, 1988.
11. Ніколаєва Т. Український костюм. Надія на ренесанс. К.: Дніпро, 2005.

12. Полісся України. Матеріали історико-етнографічного дослідження. Львів, 1997. Вип. 1: Київське Полісся. 1994.
13. Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. Львів, 2003. Вип. 3: У межиріччі Ужа і Тетерева. 1996.
14. Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. Львів, 1999. Вип. 2: Овручина. 1995.
15. Стельмашук Г.Г. Українські народні головні убори. Львів: Апріорі, 2013.
16. Стельмашук Г.Г. Українське народне вбрання. Львів: Апріорі, 2013.
17. Шевченко Є. Українська народна тканина: словник народної термінології. К.: Артанія, 1999.
18. Щербань А. Прядіння і ткацтво у населення Лівобережного Лісостепу України VII — початку III століття до н.е. (за глиняними виробами). Київ: Молодь, 2007.